

9 Πανελλήνιο Συνέδριο

Εκπαίδευση και Πολιτισμός στον 21ο αιώνα

13-14 Απριλίου
2024

Τα στερεότυπα της αναπηρίας στην εικονογράφιση παιδικών αφηγημάτων

Δρ. Διακαντώνης Ηλίας

ilidiak@hotmail.com

Εισαγωγή

- Η εικονογράφηση στις εικονογραφημένες μικρές και παραμυθιακές ιστορίες είναι ιδιαίτερης αφηγηματικής σημασίας, ισότιμη με αυτή του κειμένου, γεγονός που μας επιτρέπει να προχωρήσουμε στον λειτουργικό συσχετισμό της αναφορικά με το κείμενο.
- Ο ίδιος ο τίτλος της ανακοίνωσης: «Τα στερεότυπα αναπηρίας στην εικονογράφηση παιδικών εικονογραφημένων αφηγημάτων», επέβαλε την ποιοτική ανάλυση περιεχομένου, κατά την οποία
- η παρουσίαση των δεδομένων πραγματοποιείται μέσω της εκτίμησης και ερμηνείας των ποιοτικών νοημάτων και μηνυμάτων.

- Στην παρούσα ανακοίνωση παρουσιάζεται ο τρόπος σύνταξης των συντακτικών-μορφολογικών στοιχείων της εικόνας και το επίπεδο συμβολικής ή εγγενούς σημασίας που διέπει το περιεχόμενο της εικονογράφησής τους.
- Ωστόσο, είναι απαραίτητο, η εικονογράφηση των επιλεγμένων εικονογραφημένων βιβλίων, να παρουσιαστεί, ως ένα βαθμό και σε σχέση με το κείμενο διερευνώντας το κατά πόσο αποτελεί απλή αναπαράστασή του ή το κατά πόσο η εικονογράφηση αναδεικνύει, ενισχύει, προσθέτει και επεκτείνει ή ανατρέπει τυχόν στερεότυπα.
- Επιλέχθηκαν έξι παιδικά εικονογραφημένα αφηγήματα, από τα οποία, δύο πραγματεύονται τη νοητική καθυστέρηση, ένα το σύνδρομο Down, ένα την κινητική αναπηρία, ένα το φάσμα του αυτισμού και ένα την κώφωση.

Τα στερεότυπα της αναπηρίας στην εικονογράφηση παιδικών αφηγημάτων

- Οι συγγραφείς των εικονογραφημένων βιβλίων πρέπει να υπονοούν χαρακτήρα και διάθεση χωρίς να επιλέγουν τις λεπτομέρειες και να ευελπιστούν ότι οι εικονογράφοι, πιο ευαίσθητοι σε σχέση με τις ιστορίες τους, θα φανταστούν τις κατάλληλες οπτικές λεπτομέρειες για να εκφράσουν την κατάλληλη πληροφορία (Nodelman, 2009: 301).
- Λαμβάνοντας υπόψη το βαθμό στον οποίο είναι διαποτισμένες από νοήματα, είναι σαφές ότι η κατανόηση των λεπτών νοημάτων, που εγγενώς υπάρχουν στις εικόνες των εικονογραφημένων βιβλίων, απαιτεί μεγάλη ικανότητα και πολλές γνώσεις. Μπορούμε να πούμε ότι το εικονογραφημένο βιβλίο είναι μια εξεζητημένη και σύνθετη μορφή επικοινωνίας (Nodelman, 2009: 301).

Σύνδρομο Down

- Με αφετηρία τα παραπάνω, θα λέγαμε ότι η εικονογράφηση στο «Θέλω μόνο να παίξω μαζί σου», δεν προσθέτει στοιχεία στην κειμενική αφήγηση. Ωστόσο, την υποστηρίζει και -έως ένα βαθμό- την ενισχύει.
- Ο κεντρικός χαρακτήρας, ο Μάνος, είναι ένα παιδί με σύνδρομο Down, το οποίο απεικονίζεται με έντονο ρεαλισμό.
- Ο εικονογράφος Νίκος Ανδρικόπουλος -γνώστης των ανατομικών χαρακτηριστικών των ατόμων με το συγκεκριμένο σύνδρομο- φρόντισε να προσδώσει στον ήρωα όλα τα στερεοτυπικά σωματικά χαρακτηριστικά ενός παιδιού με σύνδρομο Down:
- σχιστά μάτια, πλακουτσωτή μύτη, μυϊκή υποτονία με χαλαρές αρθρώσεις, μισάνοιχτο στόμα και κοντόχοντρο ανάστημα, κοντός και παχύς λαιμός (εικ.1).

Εικ. 1

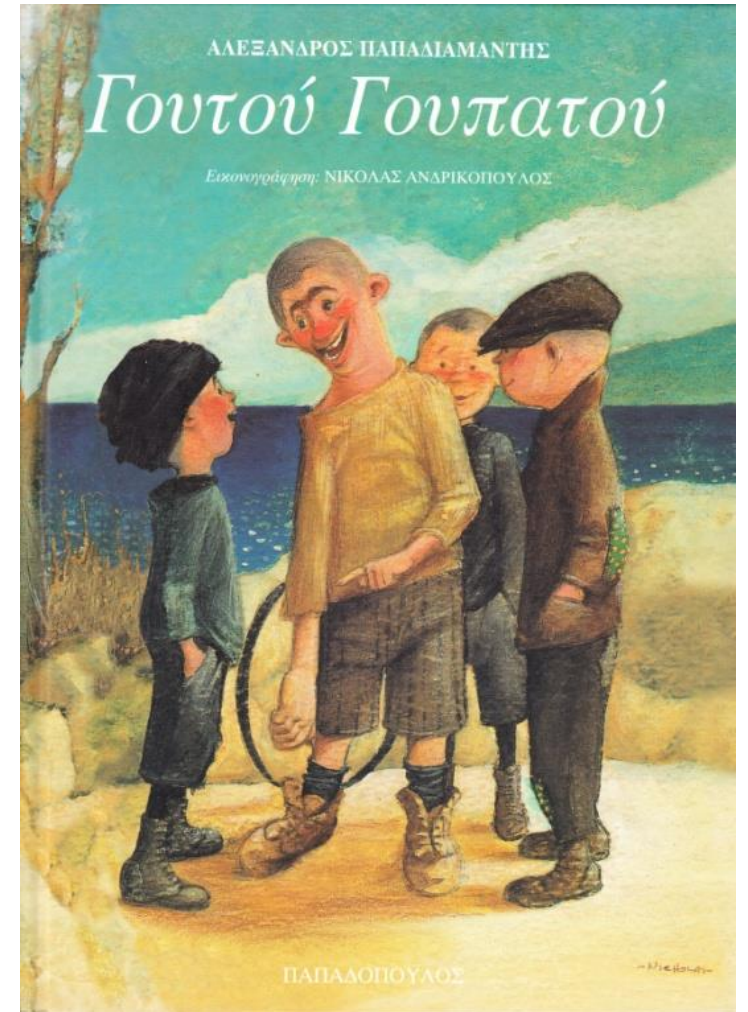
- Αντίθετα, στους άλλους δύο χαρακτήρες (προκειμένου να αποδώσει ο εικονογράφος την διαφορετικότητα του Μάνου στον υπερθετικό βαθμό), τονίζονται ιδιαίτερα τα μάτια τους, σε σημείο που θα έλεγε κανείς ότι έχουν ασυνήθιστα στρογγυλεμένα μάτια (εικ.2).
- Η νοητική καθυστέρηση -που σε διαφορετικό βαθμό συνοδεύει τα άτομα με σύνδρομο Down και είναι εξαιρετικά δύσκολο, αν όχι αδύνατον, να αποδοθεί εικονογραφικά- αποδίδεται κειμενικά με έντονα στερεοτυπικό τρόπο αφού αναπαράγεται στο κείμενο η ιδιαιτερότητα αυτών των ατόμων στον προφορικό λόγο, δυσκολία η οποία οφείλεται στον υπέρμετρα αψιδωτό ουρανίσκο και στην μυϊκά υποτονική γλώσσα η οποία προεξέχει:
- *«Όχι σπίτι! Όχι κήπους μας! Εδώ σπίτι τους! Χαλάσουν φτεά τους και δεν μπορούνε πετάνε. Μαμά τους κλαίει. Ψοφήσουν σπίτι μας! λέει και ξαναλέει ο Μάνος».*

Εικ. 2

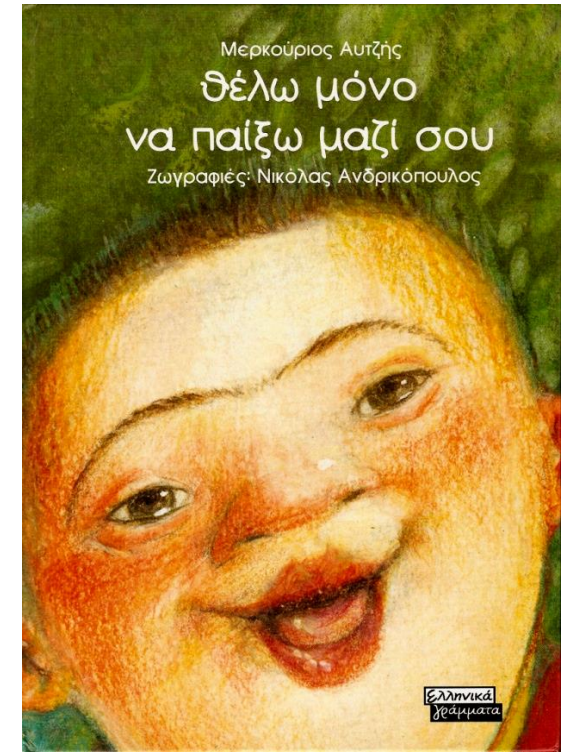
Νοητική Καθυστέρηση

- Ομοίως στο έργο «Γουτού Γουπατού» (εικ.3) όπου ο κεντρικός ήρωας, ο Μανόλης, είναι ένα παιδί με νοητική καθυστέρηση, η νοητική καθυστέρηση αποδίδεται κειμενικά:
- *«Είσαι χταπόδι, καημένε Μανολιό, χταπόδι είσαι»!*
- *Ναι, ταπόι...είμι ταπόι...κι ισύ είσι ταπόι».*
- Ιδιαίτερα σημαντικό στην εικονογραφική αποτύπωση του κεντρικού χαρακτήρα αλλά και των δευτερευόντων χαρακτήρων, στο «Θέλω μόνο να παίξω μαζί σου» αποδεικνύεται το βλέμμα, αφού τα βλέμματα που ανταλλάσσουν μεταξύ τους οι εικονογραφημένοι ήρωες των ιστοριών είναι ενδεικτικά για τις σχέσεις που αναπτύσσουν.

Εικ. 3

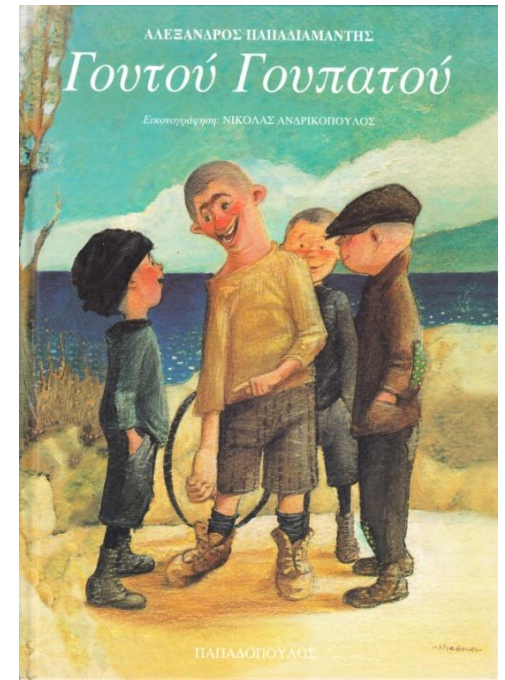
- Ο Μάνος, το παιδί με σύνδρομο Down στο «Θέλω μόνο να παίξω μαζί σου», κοιτάζει τον αναγνώστη στα μάτια και του χαμογελά σε μία προσπάθεια να εκμαιεύσει τη συμπάθειά του.
- Η μορφή του αποδίδεται από τον εικονογράφο «γλυκιά» και κερδίζει αμέσως τη συμπάθεια του παιδιού αναγνώστη.
- Ήδη στο εξώφυλλο του βιβλίου, απεικονίζεται σε γκροπλάν ο μικρός Μάνος, να κοιτάζει κατάματα τον αναγνώστη-θεατή (εικ.4).

Εικ. 4

Σύμφωνα με τη Α. Γιαννικοπούλου, το κοντινό πλάνο ενός πρωταγωνιστή που κοιτά κατάματα τον αναγνώστη-θεατή, ιδιαίτερα όταν τοποθετείται μπροστά σε ένα μονόχρωμο φόντο που αποκλείει τις ενδιάμεσες οπτικές παρεμβολές αφήνοντας μόνους αναγνώστη και θεατή, αποτελεί την, σε εικονιστικό επίπεδο, προσπάθεια του ήρωα να «εκβιάσει» την αντίδραση του αναγνώστη (Γιαννικοπούλου, 2008: 136-137).

- Αντίθετα, στο εξώφυλλο του «Γουτού Γουπατού» ο εικονογράφος τοποθετεί μία σύνθεση στο κέντρο της οποίας βρίσκεται ο κεντρικός ήρωας της ιστορίας, ο Μανολιός.
- Ο εικονογράφος με ένα ευρηματικό τρόπο προοικονομεί ένα από τα βασικότερα στοιχεία στην εξέλιξη της πλοκής:
- απεικονίζει τον Μανολιό να δείχνει προς το μέρος ενός φίλου του (εικ.5).
- Με μια πιο προσεχτική, όμως ματιά, και έχοντας διαβάσει την ιστορία, ο αναγνώστης-θεατής θα συνειδητοποιήσει ότι η χειρονομία του Μανολιού δεν απευθύνεται στον φίλο του,
- αλλά στο ασυνήθιστα μεγάλο και χοντρό δεξί του χέρι, στοιχείο καθοριστικό στην εξέλιξη της πλοκής (εικ.6).

Εικ. 5

Εικ. 6

- Αντίθετα, στο παιδικό εικονογραφημένο αφήγημα «Ο Θωμάς» της Λίτσας Ψαραύτη, κυρίαρχη θέση έχει το κείμενο το οποίο βρίθει στερεοτύπων αναφορικά με τα άτομα με Νοητική Καθυστέρηση.
- Στο κείμενο, ο Θωμάς είναι ένα χαρακτηριστικό άτομο με νοητική καθυστέρηση: παιδί αρχικά, έφηβος στη συνέχεια και μετά ενήλικας.
- Εικονογραφικά όπως και ο κεντρικός ήρωας στο «Γουτού Γουπατού», απεικονίζεται με βλέμμα απλανές που ανάγει τον αναγνώστη-θεατή στη Νοητική Καθυστέρηση (εικ.7).
- Όπως και ο εικονογράφος στο «Γουτού Γουπατού», έτσι και η εικονογράφος του Θωμά υπερτονίζει την άδολη καρδιά του ήρωα και τη σωματική αντοχή-δύναμή του ως καθοριστικό για την εξέλιξη της ιστορίας.

Εικ. 7

- Χαρακτηριστική είναι η εικονογραφική απόδοση της μητέρας (εικ.8), η οποία φαίνεται να μην αποδέχεται την ιδιαιτερότητα του παιδιού της λόγω κυρίως της κοινωνικής απόρριψης.
- Αποδίδεται απόμακρη και με εμφανή ανησυχία στο πρόσωπο και στο βλέμμα.
- Η ανατροπή των στερεοτύπων μέσω της εικονογράφησης είναι αμφίβολη μιας και η μητέρα, ως φορέας του οικογενειακού πλαισίου, αν και παρουσιάζεται στο κείμενο να έχει αποδεχτεί την ιδιαιτερότητα του παιδιού της, δεν συμβαίνει το ίδιο και στην εικονογράφηση.

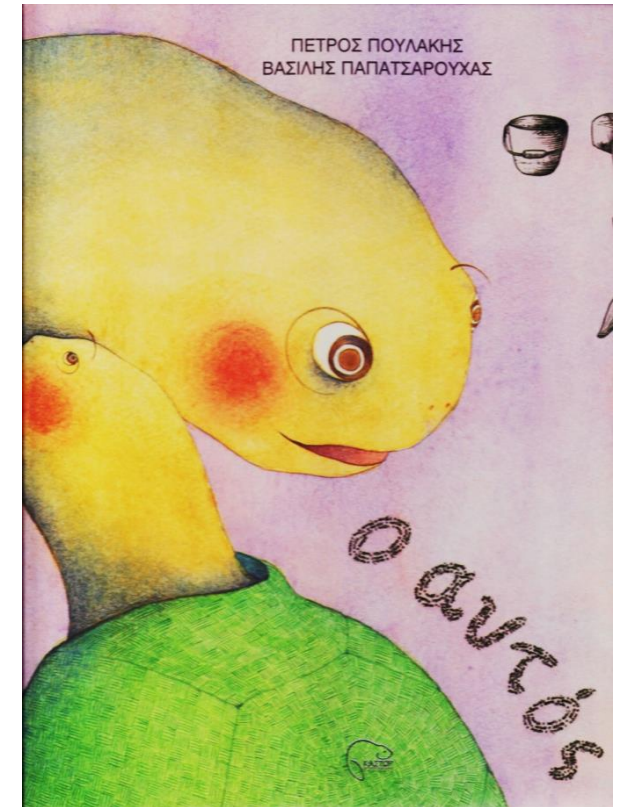

Εικ. 8

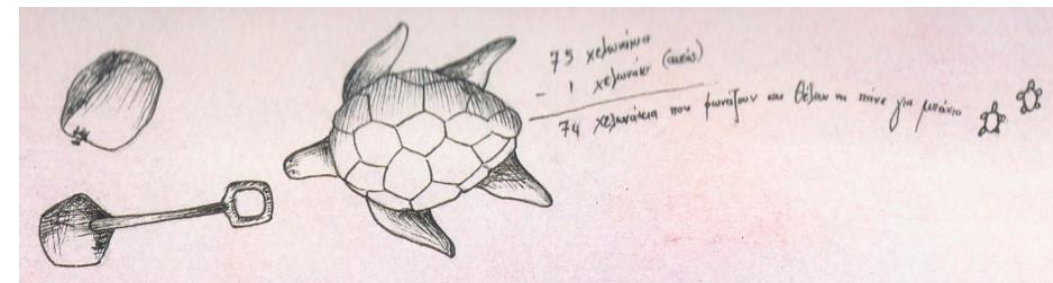
Αυτισμός

- «Ο αυτός» σε γκροπλάν, στην αγκαλιά της μητέρας του και με γυρισμένη πλάτη στον αναγνώστη-θεατή,
- υποδηλώνοντας την έλλειψη επικοινωνίας (χαρακτηριστικό του αυτισμού), κυριαρχεί στο εξώφυλλο του ομώνυμου βιβλίου του Πέτρου Πουλάκη και του Βασίλη Παπατσαρούχα (εικ.9α & 9β).

Επιπλέον, στο δεξί άκρο του εξωφύλλου, μια πράξη αφαίρεσης [75-1 χελωνάκι (αυτός) = 74 χελωνάκια «που φωνάζουν και θέλουν να πάνε για μπάνιο»], υποδηλώνει με έμμεσο τρόπο τον κοινωνικό αποκλεισμό του ομώνυμου ήρωα.

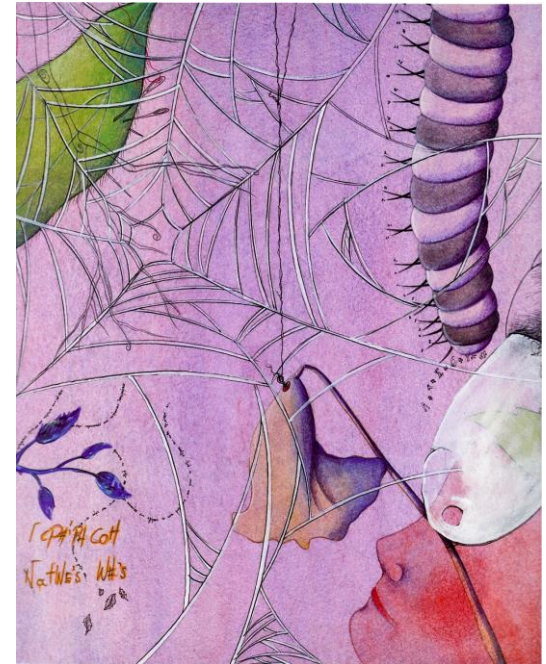
Εικ. 9α

Εικ. 9β

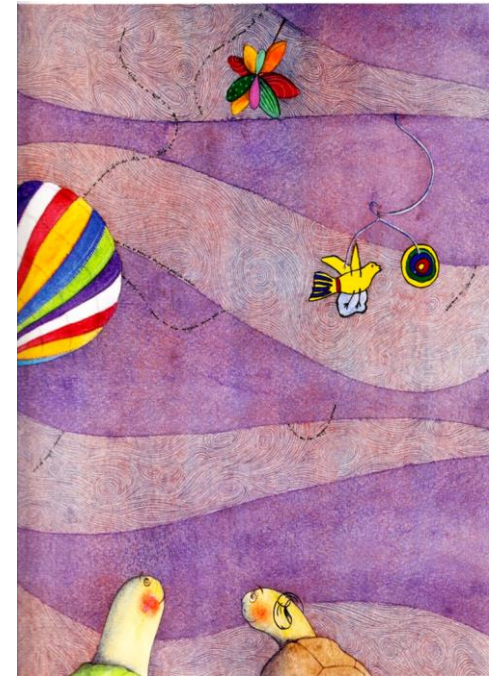
- «Ο αυτός είναι ένα χελωνάκι διαφορετικό. Κάνει πράγματα αλλόκοτα που οι άλλοι αρχίζουν να καταλαβαίνουν όταν ανακαλύπτουν το θαυμαστό μυστικό του». Με αυτά τα λόγια στο οπισθόφυλλο του βιβλίου, ο συγγραφέας ουσιαστικά προσκαλεί τον αναγνώστη να ανακαλύψει το «θαυμαστό» μυστικό του «αυτού».
- Αν και είναι εξαιρετικά δύσκολο να απεικονισθεί η διαταραχή του αυτιστικού φάσματος, ως διαταραχή κοινωνικής συναλλαγής, επικοινωνίας και λόγου, χωρίς ιδιαίτερα εμφανή εξωτερικά χαρακτηριστικά, η ιδιαίτερα εύστοχη εικονογράφηση του Βασίλη Παπατσαρούχα θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι καταφέρνει σε έναν μεγάλο βαθμό να απεικονίσει τις στερεοτυπίες της συμπεριφοράς του, λειτουργώντας όχι μόνο επικουρικά αλλά και επεκτείνοντας το κείμενο.
- Οπωσδήποτε όμως, μέσω της εικονογράφησης ανατρέπονται τα στερεότυπα αναφορικά με τα άτομα που ανήκουν στο αυτιστικό φάσμα.

- Ο εικονογράφος παραθέτει στερεοτυπικές λέξεις που τις τοποθετεί να αιωρούνται στην εικόνα αποτελώντας εύστοχη αναπαράσταση του κοινωνικού περίγυρου, ο οποίος, ωστόσο, δεν αναφέρεται στο κείμενο:
- «αλλόκοτος», «απόμακρος», «ονειροπαρμένος», «περίεργος», «παράξενος», «διαφορετικός», «κλειστός», «μυστήριος», «δύσκολος» και «εσωστρεφής» είναι χαρακτηριστικά γνωρίσματα που ο κοινωνικός περίγυρος συνήθως αποδίδει σε άτομα που ανήκουν στο φάσμα του αυτισμού.
- Επιπλέον, επικουρικά λειτουργούν και τα λόγια που αναγράφονται στο κάτω αριστερό μέρος εικόνας, τα οποία δεν μπορούν να αναγνωστούν, αφού το μήνυμα δεν μπορεί επεξεργαστεί και να γίνει κατανοητό από τον Αυτό (εικ.10).

Εικ. 10

- Δύο εικόνες στις οποίες ο αναγνώστης (θεατής) ουσιαστικά εισχωρεί στον κόσμο του Αυτού.
- Στη μία βλέπουμε τον κόσμο όπως τον βλέπει ο Αυτός: αποσπασματικά, σε κομμάτια τα οποία το αυτιστικό άτομο αδυνατεί να συνθέσει επιτυχώς. Πολύ επιτυχημένη είναι η εικονογραφική απόδοση του ουρανού σε λωρίδες σε αποχρώσεις του μωβ (εικ.11).
- Στη δεύτερη η αδελφή του «Αυτού», εισέρχεται στο καβούκι του Αυτού, δηλαδή, στον κόσμο του.
- Εντυπωσιακή είναι η εικονογραφική απόδοση του διάφανου ανεστραμμένου κεφαλιού του Αυτού το οποίο φορά σαν μάσκα στο πρόσωπό της νεαρή γυναικεία ανθρώπινη μορφή (η μόνη σε ολόκληρη την εικονογράφιση), προκειμένου να δει τον κόσμο μέσα από τις άδειες οφθαλμικές κόγχες του (λεπτομέρεια της εικ.10 παραπάνω).

Εικ. 11

- Χαρακτήρες, όπως ο Μάνος στο «θέλω μόνο να παίξω μαζί σου», που κοιτούν έξω από το «μυθοπλαστικό σύμπαν» κατευθείαν στα μάτια του αναγνώστη-θεατή, φαίνεται να κερδίζουν τη συμπάθειά του. Κοιτώντας τον αναγνώστη-θεατή ουσιαστικά μεταβιβάζουν τόση θλίψη και ευαισθησία στο βλέμμα, που αυτομάτως καθίστανται συμπαθητικοί. Το απευθείας βλέμμα του λογοτεχνικού χαρακτήρα προς τον αναγνώστη-θεατή επιχειρεί να εδραιώσει μια ψυχολογική εγγύτητα ανάμεσά τους. Ζητά την αναγνώρισή του. Σαν σε μια συνωμοτική συνομιλία μαζί του, ο χαρακτήρας που κοιτά βαθιά στα μάτια τον αναγνώστη-θεατή φαίνεται να τον προκαλεί, εμμέσως πλην σαφώς, να «πάρει θέση» (Γιαννικοπούλου, 2008: 136-137). Ζητά από τον αναγνώστη-θεατή να τον παραδεχτεί και να τον αποδεχτεί.
- Η εικόνα του εξωφύλλου απέκτησε όλο και μεγαλύτερη σπουδαιότητα, καθώς το αγοραστικό κοινό απαίτησε από αυτή -ιδιαίτερα όταν τα βιβλία απευθύνονται σε παιδιά- να ενημερώνει σαφώς και ειλικρινώς για το θέμα και το ύφος του βιβλίου. Φαίνεται ότι η πρώτη συνεισφορά της εικόνας έγκειται στη γνωριμία του αναγνωστικού κοινού με τους ήρωες, τους οποίους απεικονίζει σε κομβικές για την ιστορία δραστηριότητες (Γιαννικοπούλου, 2008: 279-281).

Κινητική αναπηρία

- Τα έντονα ζεστά χρώματα ή το λευκό παραπέμπουν στους καλούς, τους αγνούς και τους αστραφτερά αισιόδοξους τύπους των λογοτεχνικών ιστοριών που συναντούμε στο έργο «Δύο παπούτσια με καρότσι», στο οποίο οι πολίτες της Τροχήλατης Δημοκρατίας απεικονίζονται ντυμένοι στα λευκά (εικ.12).
- Η απεικόνιση της πτώσης του Κου Εαυτούλη στην τρύπα (εικ.13), με την έντονη χρωματική αντίθεση μεταξύ του καθαρού λευκού και του απόλυτου μαύρου, προκαλεί άγχος και πανικό στον αναγνώστη-θεατή, απεικονίζοντας την πραγματικότητα που λίγο έως πολύ οι περισσότεροι αναγνώστες ενδεχομένως αγνοούν, ότι δηλ.:
- όλοι οι άνθρωποι είμαστε εν δυνάμει κινητικά ανάπηροι. Από τη μία στιγμή στην άλλη μπορούμε να γίνουμε κι εμείς πολίτες της Τροχήλατης Δημοκρατίας.

Εικ. 12

Εικ. 13

- Ο πραγματικός, κόσμος αναπαρίσταται με έντονα, χαρούμενα χρώματα σε αντιδιαστολή με τον ονειρικό-εφιαλτικό κόσμο, στον οποίο τα κυρίαρχα χρώματα είναι το λευκό και το μαύρο, με μοναδική «παραφωνία» τα πολύχρωμα ρούχα του κεντρικού ήρωα που τονίζουν τη διαφορετικότητά του.
- Πρόκειται, ουσιαστικά, για μια ευρηματική ανατροπή του στερεοτύπου ότι ο κινητικά ανάπηρος είναι και απαραίτητα ο διαφορετικός. Πρόκειται για τους ανθρώπους της διπλανής πόρτας.
- Η απουσία χρώματος (εικ.14) στην εικονογραφική απεικόνιση της Τροχήλατης Δημοκρατίας, παραπέμπει επίσης σε άλλο ένα στερεότυπο -αναφορικά με τον κόσμο των κινητικά αναπήρων: έλλειψη ομορφιάς, ενδιαφέροντος και μονότονη ζωή. Κανείς δε θέλει να ζει στον κόσμο τους που είναι τόσο διαφορετικός από τον δικό μας. Απόμακρος, ασυνήθιστος κόσμος σχεδόν τρομακτικός, ο κόσμος των κινητικά ανάπηρων ατόμων.

Εικ. 14

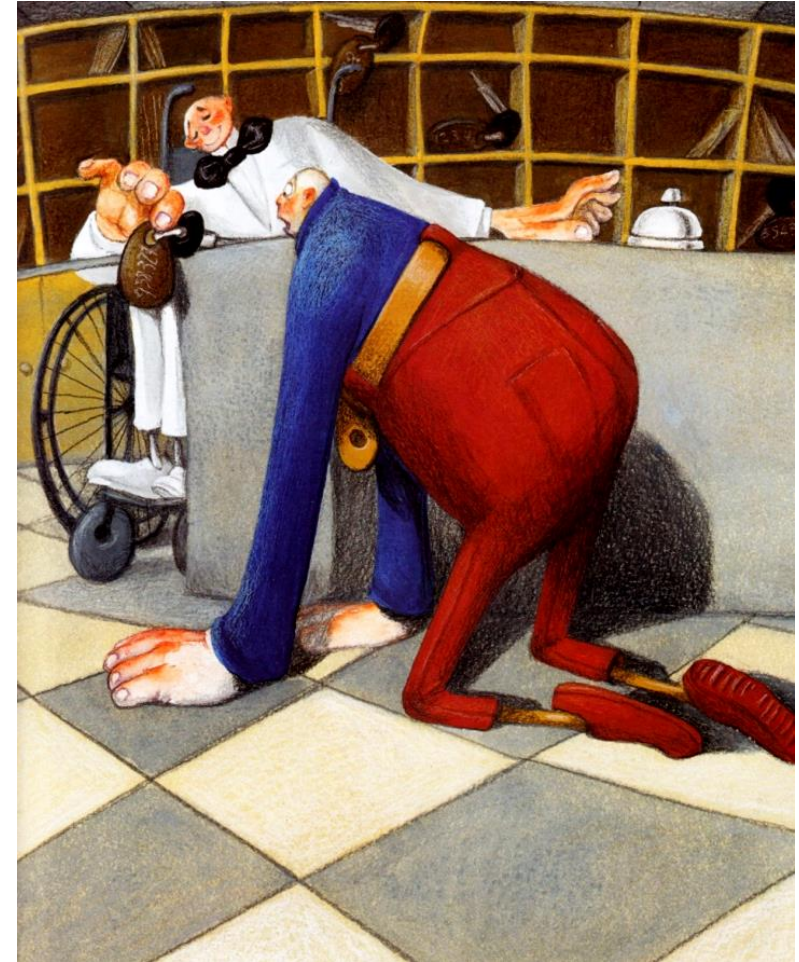
- Μια κοινωνία αναπήρων, αποκλεισμένων, που ζουν ευτυχισμένοι μόνοι τους, στον δικό τους κόσμο που είναι φτιαγμένος από τους ίδιους σύμφωνα με τις δικές τους ανάγκες.
- Ο κόσμος των αποκλεισμένων, κινητικά αναπήρων είναι εφιαλτικός. Επιπλέον, η παντελής έλλειψη χρώματος θα πρέπει ίσως να ιδωθεί και ως παραπομπή στη ματαιοδοξία της δικής μας ζωής με την έμφαση που δίδεται στα υλικά αγαθά.
- Αυτή η ιδιαίτερη σημειολογία των χρωμάτων, στην αρνητική της υπερβολή, δρα σχεδόν στερεοτυπικά απέναντι στους ήρωες που χρωματίζει (Γιαννικοπούλου, 2008: 123-124).
- Ο ασφυκτικά περιορισμένος χώρος εντός των κτιρίων αναπαριστά, επίσης, τις στερεοτυπικές αντιλήψεις μας αναφορικά με την περιορισμένη ελευθερία κινήσεων των ατόμων με κινητική αναπηρία (εικ.15).

Εικ. 15

- Οι κλίμακες των μεγεθών αλλοιώνονται και οι μορφές των ηρώων παραμορφώνονται. Ο ήρωας να καθίσταται περισσότερο αντιληπτός ως ατμόσφαιρα παρά ως αντικείμενο. Η έμφαση δε δίνεται τόσο στη μορφή του ήρωα όσο στην απόδοση της ιδιαίτερης ατμόσφαιρας της ιστορίας. Έτσι, δεν είναι σπάνιο το φαινόμενο να χρησιμοποιούνται χρώματα (π.χ. το γκρι ή/και το μαύρο) που απομακρύνονται κατά πολύ από τις συνήθεις χρωματικές προτιμήσεις του παιδιού, με σκοπό να αναδειχτεί η ατμόσφαιρα της ιστορίας και των αλλαγών που λαμβάνουν χώρα (Ασωνίτης, 2001: 236-239).
- Μέσω της προσωπικής του προοπτικής και στηριζόμενος σε έναν προσωπικό κώδικα έκφρασης που υπερβαίνει το πλαίσιο των τυποποιημένων σχεδιασμών, ο εικονογράφος παραμορφώνει τα σχήματα, εμπεριέχει στις δημιουργίες του απρόσμενες σχέσεις μεταξύ των μεγεθών, επεξεργάζεται ένα νέο ύφος, αποτυπώνει μορφές με έντονη κινητικότητα και προβαίνει συνειδητά στη συναισθηματική χρήση του χρώματος. Επιπλέον, δε διστάζει να παραβιάσει τις μορφολογικές συμβάσεις της περιγραφικής-σχηματικής εικονογραφικής αντίληψης της σχεδιαστικής των προηγούμενων δεκαετιών (Ασωνίτης, 2001: 177-180).

- Ιδιαίτερη έμφαση δίνει ο εικονογράφος στα χέρια τους τα οποία απεικονίζονται σε μεγάλη κλίμακα, υπερφυσικά, σχεδόν τεράστια αφού τα χέρια είναι τα κύρια και βασικά μέλη που χρησιμοποιούν οι κινητικά ανάπηροι προκειμένου να κινήσουν τις ρόδες των αναπηρικών καθισμάτων τους κατά τη μετακίνησή τους.
- Ιδιαίτερα ευρηματικός είναι ο τρόπος με τον οποίο απεικονίζει τον κόσμο της Τροχήλατης Δημοκρατίας σε μικρότερη κλίμακα αναγκάζοντας τον κεντρικό ήρωα, τον κύριο Εαυτούλη, να κυκλοφορεί και να συναλλάσσεται με τους πολίτες της πεσμένος στα τέσσερα έτσι ώστε να βλέπει την πραγματικότητα κατάματα και να συνδιαλέγεται μαζί της ισότιμα (εικ.16).

Εικ. 16

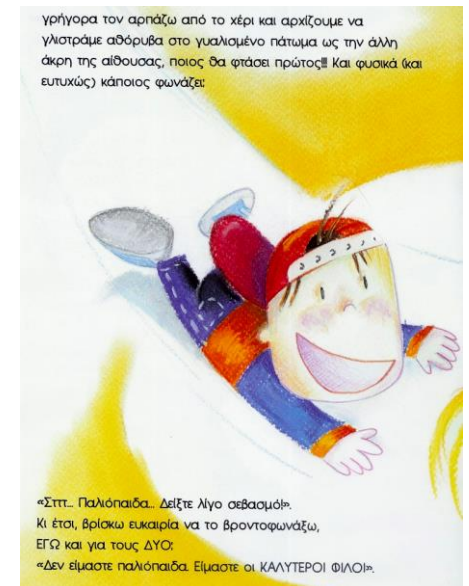
Κώφωση

- Με εικονογραφική τεχνική που παραπέμπει σε παιδική ζωγραφιά με κηρομπογιές η Μαρία Τζαμπούρα εικονογράφησε το «Φίλοι; ...φως φανάρι».
- Γενικά, η εικονογράφιση -όχι τυχαία- εστιασμένη στα πρόσωπα των δύο ηρώων, είναι χαρούμενη, με ζωηρά χρώματα.
- Στο κατώφλι του βιβλίου τα χρωματιστά μοτίβα είναι ίδια με εκείνα του εξώφυλλου με προσθήκη, όμως, ως οδοσήμανση, πλαίσια στα οποία απεικονίζονται σύμβολα της νοηματικής γλώσσας, προϊδεάζοντας τον αναγνώστη ότι το βιβλίο που κρατά στα χέρια του αναφέρεται σε άτομο με προβλήματα ακοής (αν και είναι αρκετά δύσκολο κάτι τέτοιο να γίνει αντιληπτό από ένα παιδί αναγνώστη).
- Ωστόσο, η διαφορετικότητά του Γιώργου δεν γίνεται αντιληπτή εξ αρχής από την εικονογράφιση αλλά ούτε και από το κείμενο.

- Η ένταξη του συγκεκριμένου (κωφού) παιδιού σ' ένα γενικότερο σύνολο, μια ομάδα παιδιών γύρω από έναν μεγάλο που τους κάνει νεύματα με τα χέρια (εικ.17), αποκαλύπτει την ιδιαιτερότητά του, καθώς αντιπαραβάλλεται με ομάδες άλλων παιδιών που αναστατώνουν το μουσείο με τις φωνές τους.
- Ο Γιώργος (εικ.18), εικονογραφείται φορτισμένος με θετικά πρόσημα στο συνολικό επίπεδο των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας και της συμπεριφοράς του σε αντίθεση με το άλλο παιδί, την Ισμήνη που φορτίζεται με αρκετά αρνητικά πρόσημα.
- Από την εικονογράφιση συμπεραίνουμε επίσης, ότι ο Γιώργος, έχει αποδεχτεί τη διαφορετικότητά του, αφού σε μια τόσο μικρή ηλικία έχει ήδη μάθει τη νοηματική γλώσσα και αφού δε διστάζει να κάνει φιλίες με άλλα παιδιά αδιαφορώντας επιδεικτικά για την διαφορετικότητά του.

Εικ. 17

Εικ. 18

Σύμβολα εξουσίας - αποκλεισμού

- Η «αφ' υψηλού» λήψη του ήρωα στο «Θέλω μόνο να παίξω μαζί σου» (εικ.19) φανερώνει ότι ο δημιουργός και ο παρατηρητής-αναγνώστης κατέχουν μια «συμβολική εξουσία» πάνω στο πρόσωπο που απεικονίζεται. Έτσι, ο θεατής-αναγνώστης, καθώς κοιτά κάτω, προς τον βασικό ήρωα, νιώθει μια αίσθηση υπεροχής (Γιαννικοπούλου, 2008: 125-126).

Εικ. 19

Από την άλλη, ο βασικός πρωταγωνιστής απεικονίζεται να αναζητά συνεχώς την αναγνώριση του θεατή-αναγνώστη τον οποίο εξακολουθεί να κοιτά κατάματα, με στραμμένο προς τα πάνω το κεφάλι του αναγνωρίζοντας, εμμέσως, τη μειονεκτική θέση στην οποία βρίσκεται και την υπεροχή του αναγνώστη-θεατή.

- Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο που συναντούμε στην εικονογράφηση του ίδιου αφηγήματος, είναι οι έντονες, κάθετες γραμμές στα καλάμια, οι οποίες λειτουργούν στερεοτυπικά (εικ.20) δημιουργώντας ένα αίσθημα φόβου και αποκλεισμού που καλλιεργεί ο κοινωνικός περίγυρος απέναντι στα άτομα με σύνδρομο Down.
- Βέβαια, στην πορεία, οι κάθετες γραμμές γίνονται απαλές και οριζόντιες όταν ανάμεσα στα παιδιά επέρχεται η ηρεμία και η συμφιλίωση.
- Με τον ίδιο στερεοτυπικό τρόπο λειτουργεί στο έργο -του ίδιου εικονογράφου- «Δυο παπούτσια με καρότσι», η καγκελόπορτα στον ανελκυστήρα η οποία παραπέμπει στον κοινωνικό αποκλεισμό των ατόμων με κινητική αναπηρία (εικ.21).

Εικ. 20

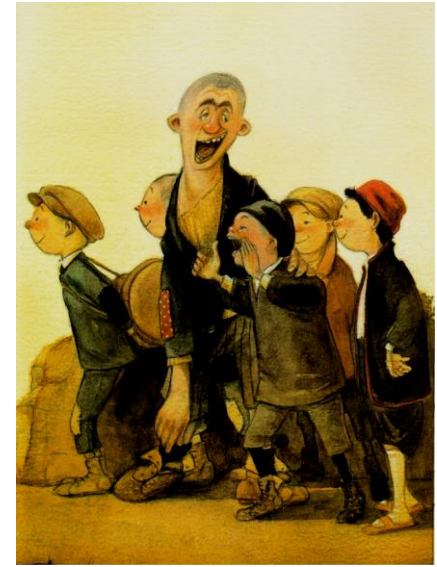

Εικ. 21

Το στοιχείο του νερού & η πλαισίωση

- Το στοιχείο του νερού στο «Θέλω μόνο να παίξω μαζί σου» -μέσα στο οποίο εξελίσσεται, κορυφώνεται και ολοκληρώνεται η πλοκή του μύθου- αποτελεί πηγή έμπνευσης για πολλούς καλλιτέχνες, στη ζωγραφική και στη γλυπτική, στη μουσική, στη λογοτεχνία.
- Πολλοί καλλιτέχνες τόνισαν στα έργα τους την ιερότητα του νερού, τη σημασία του ως πηγή ζωής, δύναμη αλλαγής ή και καταστροφής.
- Ενδιαφέρον στην εικονογράφηση του «Θέλω μόνο να παίξω μαζί σου» παρουσιάζει και η σταδιακή αλλαγή στην πλαισίωση. Όσο εντονότερη είναι η πλαισίωση ενός στοιχείου, τόσο περισσότερο παρουσιάζεται ως χωριστή μονάδα πληροφορίας. Το περιβάλλον, κατόπιν, χρωματίζει την πιο ακριβή φύση αυτού του «διαχωρισμού».

- Στο «Γουτού Γουπατού», η απουσία πλαισίωσης στο τέλος της ιστορίας (εικ.22), υπογραμμίζει την ταυτότητα της ομάδας, ενώ η παρουσία της θα σήμαινε ατομικότητα και θα ενίσχυε τη διαφοροποίηση (Kress G. & Van Leeuwen T. 2010: 313-315).
- Αν και καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας στο «Θέλω μόνο να παίξω μαζί σου», οι μορφές των τριών ηρώων αποδίδονται με έντονο περίγραμμα οριοθετώντας τους, με αυτόν τον τρόπο, αυστηρά από το περιβάλλον τους, στο τέλος της ιστορίας, όταν οι τρεις ήρωες κοιτούν τα πρόσωπά τους να καθρεφτίζονται στο νερό της λιμνούλας, η τεχνοτροπία της ζωγραφικής του Νικόλα Ανδρικόπουλου παραπέμπει σε εκείνη του Ιμπρεσιονισμού, αφού τα τρία πρόσωπα των ηρώων αποδίδονται χωρίς σαφή περιγράμματα και ουσιαστικά να διαχωρίζονται από το περιβάλλον τους μόνο από λεπτές χρωματικές αλλαγές (εικ.23).

Εικ. 22

Εικ. 23

Η χαρακτηρολογία και η εικονογραφική της απόδοση

- Η χαρακτηρολογία μέσα από τις πράξεις των ηρώων αποτελεί έναν έμμεσο τρόπο περιγραφής των ηρώων από τη μεριά του αφηγητή. Σε αυτή την περίπτωση δίνεται μεγαλύτερη δυνατότητα στον αναγνώστη να καταλήξει σε δικά του συμπεράσματα συνεισφέροντας διαφορετικούς χαρακτηρισμούς για το ίδιο πρόσωπο (Γιαννικοπούλου, 2008: 117).
- Ο εικονογράφος του «Γουτού Γουπατού», Νικόλας Ανδρικόπουλος αποδίδει τα παιδιά της συμμορίας με σκληρά χαρακτηριστικά, τα παρουσιάζει να μη διστάζουν να κοιτάξουν τον θεατή-αναγνώστη κατάματα, με βλέμμα σχεδόν προκλητικό, προκαλώντας τον να πάρει θέση. Η παραβατική συμπεριφορά τους ενισχύεται και επεκτείνεται με το τσιγάρο που ο εικονογράφος επέλεξε να κρατά ένα από τα παιδιά (εικ.24).

Εικ. 24

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Hollindale, P. (2000). «Ιδεολογία και το παιδικό βιβλίο». Τζόκα, Θ. (μτφρ.), Κανατσούλη Μ. (επιμέλ.). *Virtual School, The sciences of Education Online*, τόμος 2, τεύχος1.
- Nodelman, P. (2009). *Λέξεις για εικόνες. Η αφηγηματική τέχνη του παιδικού εικονογραφημένου βιβλίου*. Παναού, Π. (Μτφρ.). Αθήνα, Πατάκης.
- Ασωνίτης, Π. (2001). *Η εικονογράφηση στο βιβλίο παιδικής λογοτεχνίας*. Αθήνα, Καστανιώτης
- Γιαννικοπούλου, Α. (2008). *Στη χώρα των χρωμάτων. Το σύγχρονο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο*. Αθήνα, Παπαδόπουλος.
- Κανατσούλη, Μ. (2000). *Ιδεολογικές διαστάσεις της παιδικής λογοτεχνίας*. Αθήνα, Τυπωθήτω.